

Key words: *marine community, the marine social subculture, people of the sea, sea sociology, Ukrainian seaside region.*

УДК 316.776.23

Л.В. Калашнікова, Л.С. Черноус

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано особливості процесу професіоналізації вітчизняної соціології, зокрема, подано визначення сутності процесу професіоналізації; окреслено основні ознаки соціології як професії; схарактеризовано зв'язок процесів інституалізації та професіоналізації вітчизняної соціології; визначено детермінанти соціологічної культури, її рівні та структурні складові; проаналізовано характер взаємозв'язку соціологічної культури та професійної етики; висвітлено сутність та складові професійної етики у сфері соціологічних досліджень. Розв'язання зазначених проблем розвитку соціології як професії дозволить, з одного боку, суттєво змінити її місце і роль у сучасному українському суспільстві, підвищити рівень соціологічної культури соціуму, позитивно вплинути на міжнародний статус вітчизняної соціологічної науки. З іншого - значно покращити якість та урізноманітнити форми професійної підготовки фахівців-соціологів, підвищити рівень корпоративної соціологічної культури.

Ключові слова: *професіоналізація соціологічної діяльності, соціологічна культура, професійна мораль, професійна етика соціолога.*

Аналіз процесу професіоналізації соціології в Україні дозволяє окреслити, з одного боку, наявні досягнення, з іншого - очевидні недоліки. Так, суттєві перетворення на сучасному етапі розвитку українського суспільства, обумовлені, перш за все, комунікаційною революцією й загостренням глобальної проблематики, актуалізували потребу у фахівцях-соціологах, які володіють системними соціальними знаннями, навичками організації та реалізації дослідницької діяльності, досвідом прогнозування, підготовки й обґрунтування комплексних соціальних рішень. Задоволення цієї потреби певною мірою залежить від ефективності системи вищої професійної освіти, оскільки саме вона спрямована на підготовку висококваліфікованих фахівців у галузі соціології, здатних у майбутньому до професійного зростання й професійної мобільності на ринку праці. Натомість масштабне поширення у вузах країни соціологічної освіти без урахування кількості наявних робочих місць для соціологів різних профілів та кваліфікації, застосування дистанційної та заочної форм навчання, нестача професійних соціологів-викладачів, загострення проблеми якості навчальної літератури з соціології, ослаблення контролю за якістю методичної роботи кафедр соціологічного профілю - негативно вплинуло на якість соціологічної освіти.

Тож, метою цієї статті є з'ясування спектру проблем, пов'язаних з формуванням основних ознак вітчизняної соціології як професії та спеціалізованого виду занять з відповідним функціональним наповненням.

Сучасна соціологічна наука як галузь наукового знання та як професія вимагає високого рівня професіоналізму, що формується переважно за рахунок професійної

підготовки спеціалістів у даній сфері практичної діяльності. Професіоналізм конкретного спеціаліста є результатом його самореалізації в ході тривалого професійного становлення, для якого характерні індивідуальна своєрідність та унікальність умов протікання.

Професійне становлення фахівця-соціолога - це цілісний та безперервний процес розвитку практичної, освітньої й дослідницької діяльності у галузі соціології, орієнтований на формування у нього професійних знань, вмінь, навичок та особистісних якостей, адекватних кваліфікаційним й етичним стандартам професії.

Професіоналізацію соціологічної діяльності слід розглядати як процес поступового формування основних ознак професії, які характеризують соціологію як спеціалізований різновид занять з визначеним змістом, та полягають:

- в актуалізації суспільної потреби у професійній соціологічній підтримці населення;
- у формуванні соціально-професійної групи фахівців-соціологів та створенні мережі навчальних закладів, в яких відбувається освітня підготовка таких спеціалістів;
- у визначенні та обґрунтуванні кола професійних завдань, що постають перед соціологами;
- в утвердженні нового типу закладів, що створюють робочі місця для соціологів, та норм, які регламентують їх діяльність;
- у виникненні спеціального наукового знання, що пропонує теоретичне обґрунтування практичної діяльності у галузі соціології.

За свою двохсотрічну інституціональну історію соціологія встигла апробувати цілий ряд варіантів легімізації. Необхідність розвитку, належного функціонування соціологічної науки та соціологічної освіти було обґрунтовано відповідно до конкретної епохи й країни. Дискусія ж про професіоналізацію сучасної вітчизняної соціології розгортається навколо питання про співвідношення теорії й практики у навчальному процесі, адже достеменно відомо, що навчання повинно давати теоретичну базу, яка буде ефективно конвертуватися у практичні навички задля забезпечення конкурентної позиції соціологів-професіоналів на ринку праці. Така професіональна модель є ефективною лише за умов організаційно-правового закріплення та громадського визнання соціології як галузі наукового знання, оскільки її професіоналізація тісно пов'язана з інституціоналізацією, що як відомо відбувалася в українському суспільстві майже на століття пізніше, ніж у країнах Західної Європи та США.

Першими проявами інституціоналізації соціології в Україні стали так звані лабораторії конкретних соціологічних досліджень, створені на початку 1960-х рр. Така лабораторія почала функціонувати у 1962 р. в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка при кафедрі філософії, створеної за ініціативи П.В. Копніна. Подібні лабораторії були створені у Львівському, Харківському університетах, а згодом й в інших вузах країни. Із започаткуванням соціологічної освіти розгорталася підготовка соціологічних кадрів вищої кваліфікації. У грудні 1979 р. в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка була створена перша кафедра соціології, у 1986 р. - відділення соціології, а у квітні 1991 р. - факультет соціології та психології. Перший в Україні соціологічний факультет було засновано в 1990 р. у Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна. Пізніше соціологічні факультети, відділення були створені у Львівському, Одеському, Дніпропетровському та Волинському університетах. Сьогодні соціологічну освіту можна отримати у більш ніж 30 вузах України.

З середини 1990-х рр. регіональні соціологічні школи отримали великі

можливості для творчого росту, що дозволило створити мережеву структуру розвитку соціології. Проте це не гарантувало автоматичного розвитку науки, цей процес, скоріше за все, залежав від активності самих соціологів, про що свідчать яскраві приклади появи нових імен. З огляду на процес професіоналізації провідним недоліком діяльності соціологічних осередків є хибне розуміння свободи наукових досліджень й викладання без внутрішнього прив'язування до професійних стандартів. Нормою став факт вираження індивідуального розуміння соціології за відсутності досвіду й визнання з боку професійного товариства, освітній стандарт з соціології перетворився на фантом, провідною причиною цього є відсутність тривалих традицій викладання соціологічної науки. Перші спроби вирішення даної проблеми здійснили саме представники української професійної соціологічної спільноти, які намагаючись узгодити загальні змістовні принципи викладання соціології, запропонували регламентований перелік навчальних дисциплін циклу професійної підготовки для студентів-соціологів.

Процес професіоналізації соціології спричинив появу нового культурного середовища, в межах якого українські соціологи отримали можливість розв'язувати спеціалізовані завдання, здійснювати пошуки й вивчати концептуальні, методологічні, емпіричні соціальні проблеми. Одночасно сформувався образ української соціології, зусилля якої спрямовані на підвищення соціологічної культури суспільства, стимулювання його до самопізнання і саморегулювання як системи.

Під поняттям «соціологічна культура», на думку В.І. Тарасенка, слід розуміти рівень професійної майстерності, досягнень соціологів країни чи соціологічної школи, яким визначається і гарантується стандарт якості соціологічних досліджень, надійність їх результатів, авторських висновків й прогнозів, а також авторитет та імідж соціологів і соціології в суспільстві [5]. Поняття соціологічна культура багатозначне й може відображати цей феномен стосовно різних носіїв: окремого індивіда-соціолога, групи соціологів, дослідницького соціологічного центру, соціологів країни, світу.

Н.В. Четиріна стверджує, що сьогодні соціологічна культура існує на п'яти автономних рівнях розвитку: рівень соціологічної культури самих соціологів; рівень соціологічної культури населення, перш за все, професійних еліт, які визначають розвиток культури в цілому, до їх числа слід віднести політичну еліту, бізнес-еліту, еліту ЗМІ, академічну та референтну еліти; інституціональний рівень (наявність соціологічної культури у сфері політики, освіти, охорони здоров'я, релігії, спорту тощо); макрорівень (інтегральний рівень); мікрорівень (особистісний рівень) [7].

Соціологічну культуру можна розглядати не тільки як феномен соціального знання, а й як атрибут особистісного розвитку. Власне соціологічне бачення особистості передбачає аналіз її ролі та способів участі у відтворенні суспільного життя.

Основними складовими елементами соціологічної культури є: соціологічне мислення (здатність мислити з позиції соціологічного знання, системне розуміння об'єктивних й суб'єктивних основ соціальних процесів та їх взаємодії); соціологічна уява (створення в процесі мислення нових образів на основі минулого соціологічного сприйняття та наявних соціальних понять); вміння враховувати в індивідуальній та груповій поведінці соціологічні закони як існуючі, необхідні, постійно повторювані зв'язки соціальних систем, підсистем, соціальних спільнот, процесів, інститутів та інших складових суспільства; соціологічні знання, навички й вміння; теоретичні та емпіричні дослідження [7].

Зрозуміло, що соціологічна культура є похідною від багатьох чинників, але у їх сукупності варто виділити дві групи: ті, що пов'язані з діяльністю самих соціологів, і ті, що своїми коренями заглиблені в суспільство, яке потребує соціологічної

інформації, використовує її і так чи інакше поважає як соціальне знання в його соціологічній інтерпретації, так і здобувача цього знання. Безумовно, серед чинників першої групи вирішальне значення мають ті з них, що безпосередньо визначають рівень професійної підготовки, компетентності і майстерності соціологів: освіта, кваліфікація, досвід роботи, методологічна свідомість, чесність, функціонування професійних організацій та ін. Без сумніву, самі соціологи власною діяльністю створюють свою фахову культуру й свій імідж у суспільстві. І тут діють прямі залежності: високий рівень професійної діяльності – високий рівень соціологічної культури, низький рівень діяльності – низький рівень цієї культури. Але й остання шляхом зворотної дії впливає на професійну діяльність соціологів, підвищуючи чи знижуючи її рівень.

Сьогодні в українській соціології спостерігаються суперечливі процеси, пов'язані з роллю та значенням стандарту в дослідницькій практиці. З появою нових соціологічних центрів, різних дослідницьких фондів, фірм, аналітичних установ й інших структур соціологія значно урізноманітнілась, ставши оперативнішою. Водночас ця ж практика демонструє зниження ролі наукового стандарту хоча б з тих причин, що до сфери соціологічних досліджень долучаються непрофесійні дослідники, а зазначені дослідницькі структури нерідко проводять не соціологічні наукові дослідження, а демоскопічні обстеження громадської думки, видаючи їх за подібні дослідження. Справа зайшла так далеко, що практикуються дослідження без програм (тільки за робочим планом або за спрощеною програмою), коли навіть проблема, що досліджується, не фіксується на науковому рівні, а вивчається безпосередньо - так як її сприймає замовник чи сам дослідник.

Про не досить надійний стандарт соціологічної праці свідчать прогностичні помилки, яких припускаються дослідницькі центри, особливо під час виборчих кампаній, коли значно зростають динаміка громадської думки, зміни масових настроїв та орієнтацій. І вже на відсутність будь-якого стандарту вказують численні соціологічні публікації у пресі, в яких часто-густо немає й натяку на все те, чим визначається ступінь довіри до дослідження і дослідників (обсяг вибірки, спосіб відбору респондентів, методи проведення опитування, розміри похибки тощо). З огляду на це соціологічним установам, центрам, навчальним закладам, професійним організаціям соціологів потрібно вести послідовну активну боротьбу за жорстку стандартизацію в соціології, налагодження такої системи оцінок, кваліфікації досліджень, яка б виключала можливість дилетантизму та спроб видавати результати випадкових опитувань за професійні наукові дослідження.

Отже, про свою соціологічну культуру мають дбати, насамперед, самі соціологи, що є, до речі, однією з вимог до їх професійного обов'язку та його складових. Проте ця культура містить у собі ще й такі складові, які залежать безпосередньо не від соціологів, а від суспільства, у якому живуть і діють ці спеціалісти-дослідники, а також функціонує соціологічна наука.

Загалом соціологічна культура суспільства відбиває характер його реакцій на потреби в особливій соціальній науці, спроможній постачати йому конкретну інформацію про соціальні процеси і явища, збагачувати його інтелект, раціонально обґрунтовувати соціальну творчість, забезпечувати прийняття необхідних рішень соціальних проблем тощо. Соціологічна культура суспільства - це відображення міри поширення у ньому соціологічного мислення й соціологічної інформації, його поваги до соціологічного знання та діяльності соціологів, готовності скористатися їх рекомендаціями на практиці. Іншими словами, соціологічна культура суспільства - це відображення стану інституціоналізації в ньому соціологічної науки, освіти та

забезпечення життя і професійної діяльності соціологів за загальновизнаними стандартами.

З іншого боку, соціологічна культура характеризується також і моральними чинниками, що узагальнюються термінами «професійна мораль», «професійна честь» соціологів. Безумовно, цей аспект культури доволі своєрідний, оскільки він пов'язаний із суто людськими та громадянськими рисами соціологів як членів того чи іншого суспільства і носіїв соціального престижу вченого та науки в цілому [2].

Професійна етика у сфері соціологічних досліджень потребує особливої регламентації. Діяльність соціологічних співтовариств регулюють спеціальні етичні кодекси, які відбивають «багатшаровість» професійної етики соціолога, його соціальних відносин. За сучасних умов соціолог як представник професійної спільноти має нести особисту моральну відповідальність за взаємини з різними суб'єктами, з якими необхідно вступати в контакти під час здійснення професійної діяльності.

Етика соціолога ґрунтується на загальнолюдській моралі, загальному громадському законодавстві та загальних етичних нормах наукової праці й наукового спілкування. Проте соціологія (і передусім її емпірична складова) має певну специфіку, яка висуває додаткові вимоги до моральної регламентації: характер колективної праці; наступність і співставлення результатів; конфіденційність проблем дослідження; ділові відносини із замовниками; соціально-політична й громадська значущість результатів [4].

Колективний характер праці, наступність і співставлення результатів призводять до того, що проблема плагіату в емпіричній соціології має складніший характер, ніж в інших галузях науки. Вчений соціолог вельми вразливий у зв'язку з можливістю привласнення результатів його праці або ігнорування його імені в разі маніпуляцій із його даними. Проблема посилянь у соціології потребує ретельнішої регламентації. Особливо це стосується інструментарію досліджень. На разі в соціології досить багато новобранців, які з дитячою безпосередністю запозичують чужі методики і вважають ці акти привласнення цілком легальним способом наукової або прикладної праці, забуваючи, втім, що наукова робота потребує посилянь, а прикладна - оплати праці реального автора.

Соціально-структурні зміни, які розпочалися в нашому суспільстві в період «перебудови» і здобуття Україною державної незалежності, не могли обійти стороною інституції науки загалом. Але з усіх наукових дисциплін найсуттєвіших структурних та етико-професійних деформацій зазнала саме соціологія. Головна причина деформацій полягала в тому, що потреба в соціологічному забезпеченні політичних й економічних інституцій істотно перевищила можливості професійної підготовки необхідної кількості кваліфікованих фахівців.

Підвищення попиту на соціологічні дослідження спричинило стрімке залучення до соціології великого числа людей, які не мають спеціальної систематичної підготовки і незнайомі або недостатньо знайомі із специфікою морально-професійної регламентації соціологічної діяльності. Один із таких контингентів представлений фахівцями у галузі історичного матеріалізму, наукового комунізму та інших суспільних дисциплін минулого, яких до соціології привела зміна ідеологічної парадигми суспільства. Як правило, ці фахівці досить добре володіють навичками роботи з літературою, тому опанування нової царини знання у тій частині, де йдеться про теоретичний аналіз або викладання, не є для них принциповою зміною різновиду професійної діяльності. Інша річ, коли життєві обставини й вітальні потреби спонукають їх займатися емпіричною соціологією, котра потребує принципово іншого підґрунтя знань, пов'язаного з математичною статистикою та проблемою

вимірювання [1; 6].

Зважаючи на те, що професіоналізм передбачає, перш за все, виконання професійних зобов'язань, професійну відповідальність за процес і результат професійної діяльності. У цьому сенсі професійний обов'язок соціолога слід визначити як вироблене товариством соціологів уявлення про зобов'язання перед суспільством, які фахівці-соціологи добровільно виконують, відповідно до місця та ролі своєї професії у сучасному суспільному житті. Заломлюючись крізь призму особистісних переживань конкретним спеціалістом, обумовлених професією соціолога етичних вимог, засвоєння загального уявлення про професійні зобов'язання народжується особистісне самовизначення професійного обов'язку, впевненість у необхідності особистісної участі у виконанні суспільних вимог до професії. Зміст професійних зобов'язань сучасного соціолога описано й конкретизовано у професійному кодексі соціолога.

Сьогодні, коли нормативну базу систематизовано в межах регламентаційного документа, головним завданням тієї частини соціологічного співтовариства, яка вважає себе професіоналами, є зробити все можливе (іноді навіть жертвувати швидкою вигодою), щоб норми, закріплені в Кодексі, являли собою не архівну цінність, а вступали дієвими регуляторами професійної етики, формуючи корпоративну солідарність. Деякі матеріальні втрати сьогодення надолужаться створенням реальної професійної асоціації, яка відстоюватиме інтереси своїх членів завдяки високому рівню професіоналізму, необхідного не лише для нормального розвитку суспільства, а й для підвищення реального статусу соціології у цьому розвитку [4].

Діючий сьогодні Кодекс професійної етики соціолога, затверджений V з'їздом Соціологічної асоціації України 20 травня 2004 р., складається зі вступу, преамбули, основних принципів (повага до прав людини, її гідності та індивідуальності; професійна компетентність; чесність; професійна та соціальна відповідальність) й етичних норм щодо організації професійної діяльності і трудових відносин, науково-дослідницької діяльності, наукового спілкування, презентації результатів дослідження й наукових публікацій, публічних виступів, редакційно-видавничої діяльності, освіти, викладання, професійної підготовки, консультування й експертизи, здійснення роботи за контрактами і надання послуг [3].

Професія соціолога володіє системою ціннісних переваг, що задають ціль, зміст та напрямки діяльності спеціалістам-професіоналам. В той же час професійні цінності соціологічної науки, як і будь-якої іншої сфери професійної діяльності, не існують незалежно від системи суспільних цінностей. Професія визнає, підтримує й проголошує визначені соціальні цінності, а суспільство, у свою чергу, санкціонує існування цієї професії й гарантує її визнання. Нескладно помітити, що в основі будь-якої системи професійної етики лежать класичні загальнолюдські моральні норми, що, в першу чергу, забороняють неправду, насилля, обмеження прав людини. Тому професійна етика соціолога є не лише важливою складовою загальної системи етики, а й може розглядатися як продукт вторинної соціалізації особистості фахівця-соціолога, як один з виявів стану моралі в суспільстві у визначених історичних умовах.

Узагальнюючи, зазначимо, що за останні десятиліття вітчизняна соціологія стала провідним джерелом соціальної інформації. Інституалізація соціології спричинила необхідність стандартизації галузей дослідження, сприяла професіоналізації соціологічної науки, уніфікації категоріально-понятійного апарату, математизації досліджень й формування розуміння того, що саме наука є джерелом достовірного соціального знання.

Фахівці-соціологи повинні повністю усвідомити свою відповідальність перед

сучасним суспільством, перш за все, зважаючи, на масштабну комерціалізацію соціологічної науки, що нерідко призводить до викривлення соціологічної інформації, породжує кон'юнктурні дослідження, призводить до відриву від академічної й вузівської науки. Як результат руйнування соціологічних структур і організацій, політична заангажованість, депрофесіоналізація соціологічної науки. В умовах, що склались, особливо важливим є питання консолідації соціологів, систематичності в обміні інформацією й публікаціями, підвищення рівня соціологічної культури суспільства. Для подолання наявних проблем, з одного боку, необхідно створити ряд постійно діючих організаційних структур, налагодити співробітництво з міжнародним соціологічним товариством, удосконалити законодавчу базу з метою регламентації діяльності неурядових дослідницьких центрів та налагодження співпраці з державними органами влади, реформувати державні освітні стандарти з соціології для різних профілів, рівнів кваліфікації й сформувані сучасні механізми їх використання, розробити цільові програми масової соціологічної просвіти, відновити статус соціології як обов'язкової дисципліни у вузах країни, провести експертизу якості й форм організації соціологічної освіти, налагодити механізми контролю дотримання норм та стандартів корпоративної соціологічної етики.

З іншого боку, необхідно починати підготовку нового покоління фахівців-соціологів з активізації процесів професійного та особистісного розвитку студентів, їх професіоналізації й соціалізації після закінчення вузу. Перш за все, шляхом підкріплення професійної мотивації, що забезпечує формування освітніх, професійних й особистісних ціннісних орієнтацій. Оскільки саме професійна мотивація як провідна складова мотиваційної сфери студентів визначає не лише правильність вибору професійного шляху й продуктивність трудової діяльності, ступінь задоволеності результатами своєї праці, але й успішність професійного становлення у майбутньому. А це вкрай важливо, зважаючи на те, що представники нової генерації української соціології повинні мислити концептуально глибоко, розробляти нові методологічні підходи, повсякчасно демонструвати зацікавленість у розвитку вітчизняної соціологічної науки, розбудові дослідницької інфраструктури країни, становленні громадянського суспільства.

Список використаної літератури

1. Головаха Е. И. В социологии закончилось время бурь и натиска [Електронний ресурс] / Е. И. Головаха // Polit.Ru. – Режим доступу : <http://www.polit.ru/science/2006/12/04/golovah.html> ; Golovakha Ye. I. V sotsiologii zakonchilos vrema bur i natiska [Yeletkronniy resurs] / Ye. I. Golovakha // Polit.Ru. – Rezhim dostupu : <http://www.polit.ru/science/2006/12/04/golovah.html>
2. Паніна Н. В. Професійна етика і соціологія в Україні (до прийняття Кодексу професійної етики соціолога САУ) / Н. В. Паніна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 3. – С. 5–8 ; Panina N. V. Profesiina etyka i sotsiolohiia v Ukraini (do pryiniattia Kodeksu profesiinoy etyky sotsioloha SAU) / N. V. Panina // Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh. – 2004. – № 3. – С. 5–8
3. Попова І. М. Соціологія. Пропедевтичний курс : підруч. / І. М. Попова. – Київ : Тандем, 1996. – С. 203–237 ; Popova I. M. Sotsiolohiia. Propedevtychnyi kurs : pidruch. / I. M. Popova. – Kyiv : Tandem, 1996. – С. 203–237
4. Прикладна етика / Т. Г. Аболіна, В. Г. Нападиста, О. Д. Рихліцька та ін.; за наук. ред. В. І. Панченко. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – С. 207–239 ; Prykladna etyka / T. H. Abolina, V. H. Napadysta, O. D. Rykhlytska ta in.; za nauk. red. V. I. Panchenko. – Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2012. – С. 207–239
5. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / під заг. ред. В. І. Воловича. –

Київ : Український Центр духовної культури, 1998. – С. 277–279 ; Sotsiolohiia : korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk / pid zah. red. V. I. Volovycha. – Kyiv : Ukrainskyi Tsentri dukhovnoi kultury, 1998. – С. 277–279

6. Сучасний стан і перспективи розвитку соціології в Україні та Європі / за наук. ред. Є. І. Головахи та О. Г. Стегнія. – Київ : ІС НАНУ, 2008. – 188 с. ; Suchasnyi stan i perspektvyu rozvytku sotsiologii v Ukraini ta Yevropi / za nauk. red. Ye. I. Holovakhy ta O. H. Stehniia. – Kyiv : IS NANU, 2008. – 188 s.

7. Четырина Н. В. Проблема становления и развития социологической культуры в российском обществе / Н. В. Четырина // Экономика и социум: современные модели развития общества в аспекте глобализации : матер. Междунар. науч.-практ. конфер в 2-х ч., г. Саратов, 30 июня 2008 г. – Саратов : Научная книга, 2008. – Ч. 1. – С. 140–142 ; Chetyrina N. V. Problema stanovleniya i razvitiya sotsiologicheskoy kultury v rossiyskom obshchestve / N. V. Chetyrina // Ekonomika i sotsium: sovremennye modeli razvitiya obshchestva v aspekte globalizatsii : mater. Mezhdunar. nauch.-prakt. konfer v 2-kh ch., g. Saratov, 30 iyunya 2008 g. – Saratov : Nauchnaya kniga, 2008. – Ch. 1. – S . 140–142

Стаття надійшла до редакції 09.09.2016

L. Kalashnikova, L. Chernous

THE PROBLEMS OF TRANSFORMATION OF MODERN UKRAINIAN SOCIOLOGICAL EDUCATION

Modern sociology of scientific knowledge as an industry and as a profession requires high-level of professionalism, which is formed due to the training of specialists in this field of practice. Professionalization of sociological activity should be seen as a process of gradual formation of main features of the profession that characterize sociology as a specialized form of training to the definition of the content.

The process of professionalization of sociology has caused the emergence of a new cultural environment, in which the Ukrainian sociologists were able to solve specific tasks, to carry out the search for and study the conceptual, methodological, empirical social problems. At the same time they formed the image of Ukrainian sociology, whose efforts are aimed at increasing sociological culture of the society, stimulating it to self-knowledge and self-regulation as a system.

Sociological culture can be seen not only as a phenomenon of social knowledge, but also as an attribute of personality's development. The main constituent elements of the sociological culture are: sociological thinking; sociological imagination; the ability to take into account the individual and group behaviour as sociological laws exist, you must constantly recurring social communication systems, sub-systems, social communities, processes, institutions and other components of society; sociological knowledge, skills and abilities; theoretical and empirical research.

On this sociological culture needs to be taken care, especially sociologists themselves. However, this culture also includes those components, which are not directly dependent on the social scientists and the society in which these specialists-researchers and operates sociological science live and operate.

The article analyzes the process of professional formation of the Ukrainian sociology, presents the definition of professionalization and the main features of sociology as a profession; characterizes by the interrelation of processes of formation and professionalization of the Ukrainian sociology; describes the sociological determinants of culture, presented the content and structural components of professional ethics in the field of sociological research. The solution outlines problems of development of sociology as a profession that will significantly change its place and role in contemporary Ukrainian

society, raises the international status, increases the level of sociological culture of society, significantly improves the quality and diversity of sociological professional training and improves the corporate culture of sociology.

Key words: *professionalization of sociology, sociological culture, professional morality, professional ethics sociologist.*

УДК 316.61:316.4

Н. Е. Мазіна, Н. С. Скок

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПІДХОДИ ДО ВИМІРУ

Робота присвячена питанням соціологічного аналізу процесу соціально-економічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах суспільних трансформацій. Розглядаються поняття «соціально-економічна адаптація», «психологічна адаптація», «інтегральний індекс», специфіка використання інтегральних показників при проведенні емпіричних досліджень. Розглянуто основні аспекти розробки відповідної інтегральної оцінки та основні підходи до виміру соціально-економічної адаптації ВПО.

Ключові слова: *трансформація, соціально-економічна адаптація, внутрішньо переміщені особи, соціальне самопочуття, інтегральний індекс, рівень соціально-економічної адаптації, соціальні процеси.*

Негативні тенденції в економіці України, зростання інфляції, руйнування економічних зв'язків, відсутність реальної можливостей для впровадження альтернативних видів економічної діяльності невідворотно позначилися на показниках соціального розвитку, вразивши ринок праці та сферу доходів населення, що на тлі девальвації гривні, стагнації банківської системи та триваючого військового протистояння на Сході країни створили прецедент, коли великі маси людей одночасно змушені адаптуватися до швидкоплинної та жорстокої реальності, балансує на межі економічного, а інколи навіть фізичного виживання. Одним з провідних напрямків дослідження сучасного українського суспільства є на сьогодні стають проблеми пристосування до соціально-економічних змін: вивчення нових стратегій виживання та їх ефективності, адаптації особистості в умовах соціальних трансформацій, змін самопочуття населення, механізмів психологічного захисту особистості, вивчення змін як фактора мотивації, а також аналізу характеру зв'язків між процесами зростання соціальної напруги та соціальної пасивності; дослідження змін економічного характеру та їх соціальних наслідків; переоцінки духовних цінностей у кризовому та посткризовому суспільстві; визначення перспектив майбутнього.

Внутрішньо переміщеною особою, відповідно до Закону України, вважається «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (ст. 1) [1]. Проблема соціально-економічної адаптації внутрішньо переміщених осіб й досі залишається болючою та недостатньою